

ריבית.

אמר ליה רבא: כל מה שרבי דניאל פטר מתשלום, **הני מילי חיבא דלא מסיק** [נושה] **בהו זוזי**, שבעלי העבד לא חייבים למחזיק בעבד כסף מחמת הלואה.

אבל מר, כיוון דמסיק שנושה אתה **בהו**, בבעליהם של העבדים, חוב של הלואת זוזי, **מחזי כריבית**. ולכן, אף על פי שמעיקר הדין אתה פטור מלשלם, אך כיון שקדמה כאן הלואה, מיחזי כריבית, ואסור.

ומביאה הגמרא ראייה שאפילו במקום באופן שמעיקר הדין פטור מלשלם, בכל זאת, אם קדמה הלואה, חייב לשלם, כיון שנראה כריבית [מהגמרא לעיל].

דאמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: אף על פי שאמרו הדר **בבבא** חבירו שלא מדעתו אינו צריך להעלות לו שכר, כי זה לא נהנה וזה לא חסר [באופן שבעל החצר לא עומד להשכיר את חצירו, והדר בה לא צריך חצר, כיון שיש לו חצר משלו], ולכן פטור מתשלום, **אבל אם הלוחה ודר המלוה בבבא**, צריך המלוה להעלות לו שכר, ללוחה, כי אחרת, נראה הדבר כריבית.

ונמצא, כי באופן שקדמה הלואה, תמיד חייב לשלם, ואף על פי שבלא זה היה פטור.

אמר ליה: אנא כרב נחמן סבירא לי, דאמר רב נחמן, עבדא נהום כרסיה, לא שוי. שאני סובר כרב נחמן, שאמר עבד לא שוה אפילו את מאכלו ומזונותיו, ואני הרי נותן לעבדים הללו את מאכלם ביום שעובדים אצלי, ואין אני נהנה מהעבד חנם, ולכן לא חששתי לריבית.

אמר ליה: אימור דאמר רב נחמן מה שרב נחמן סבר שעבד לא שוה אפילו את מזונותיו, רק כגון "דארי" עבדיה [דארי היה שם העבד של רב נחמן], **דמרקיד בבי כובי**, שהיה ליצן ורוקד בחנויות בשביל לשתות יין, ועבד כזה באמת לא שוה אפילו לא את מזונו, אבל **עבדי אחריני**, שעושים מלאכה אחרת, **מי אמר רב נחמן שאינם שוים את מזונותיהם?**

אמר ליה רב יוסף בר חמא: אנא, כי הא דרב דניאל בר רב קטינא אמר רב, סבירא לי, דאמר, התוקף המחזיק בעבדו של חברו ללא ידיעתו, ועשה בו מלאכה, פטור המחזיק בעבד מתשלום לבעלי העבד. משום **דניחא ליה דלא נסתרי עבדיה**.⁽¹⁾ נוה לבעליו שיעבוד העבד תמיד ולא יתרגל להתעצל.

סו-א

ולכן, הסיבה שהחזקתי בעבדי בעלי חובותי ולא חששתי לריבית, היא, מפני שעל פי דין אני פטור מלשלם, ואם כן לא קיבלתי שום הנאה ממונית מבעלי חובותי, ואין כאן

כאילו השכיר את החצר כריבית.

1. בתורה ניחא ליה דנסתרי עבדיה הקשו מדוע הגמרא צריכה להגיע לטעם שנוח לאדם שעבדיו לא התרגלו להתעצל ולכן לא חייב לשלם, והרי יש טעם פשיט מהגמרא בב"ק (צו). גזל עבדים

והזקיני משלם כשעת הגזלה, אבל שכר פעולתם לא משלם ומשמע שהגזול עבד פטור מתשלומי שכירות העבד. ותי' התוס' שיש לחלק אם לקח את העבדים על מנת לגזול ואז החיוב הוא על הגזלה, אך אם לקח את העבד בשביל העבודה

רק ארבעה סאים של חיטים מפקין מנייה, מוצאים בית הדין מהמלוה, אף על פי שנתן לו הלווה חמש סאים. כי אידך, הסאה הנוספת, שהוסיף ושלם הלווה על שיווי הזו שנתנו המלווה, אוזילי הוא דקמיזיל גביה. היא נחשבת הוזלה שהוזיל הלווה למלוה, בכך שנתן לו עוד סאה אחת חיטים יותר מארבעה סאים, שהוא המחיר המקובל בשוק עבור זוו. ולא בתורת תשלום ריבית היא ניתנה לו.

אבל רבא אמר: חמשה מפקין מנייה. גם את הסאה החמישית שהוסיף הלווה מעצמו, מוצאים מהמלוה. משום דמעיקרא, בתורת ריביתא אתאי לידיה, גם הסאה החמישית, באה לידי המלוה בתורת ריבית קצוצה,⁽²⁾ ואינה מתנה בעלמא על ידי הוזלה.

ואמר אביי: האי מאן דמסיק ארבעה זוזי דריביתא בחבריה, היה נושה מחברו ארבעה זוזים של ריבית, ויחייב ליה, נתן לו הלווה תמורתם, גלימא בגוייהו, בגד השוה ארבעה זוזים, בשווי הריבית.

הרי כי מפקין מנייה, כאשר בית הדין באים להוציא את הריבית מהמלוה, ולהחזירו ללווה, רק ארבעה זוזי כסף, מפקין מנייה, מוצאים ממנו זוזים בערך של הבגד, אבל את הגלימא עצמה, לא מפקין מנייה.⁽³⁾ כיון

אמר ליה רב יוסף בר חמא: הדרי בני חוזרני בי ממה שסברתי שמוותר להחזיק בעבדים של בעל החובות שלי, כי היות שקדמה הלוואה, אסור, שנראה כריבית.

הסוגיא הבאה עוסקת באופני הוצאת ריבית קצוצה מהמלוה ללווה

אמר אביי: האי מאן דמסיק שהיה נושה זוזי דריביתא, בחבריה, את זוזי הריבית הקצוצה.

והלווה שילם לו את הריבית בחיטים.

וקא אזיל חיטי, נמכרים החיטים במחיר של ארבעה גריי [סאים] בזוזא אחד.

ויחייב לחו איהו חמשה. שילם הלווה את הריבית, ובמקום לתת לו עבור הזו האחד של הריבית שהוא נושה בו, ארבע סאים של חיטים, הוא הוסיף על כך, ושילם לו חמש סאים חיטים עבור זו אחד של ריבית.

הרי, כי מפקין מנייה, כאשר בית דין מוציאים מידי המלווה את הריבית הקצוצה שלקח מהלווה, שהרי ריבית קצוצה יוצאת בדיינים,

כמה יוציאו מהמלווה?

חייבו על העבודה (ויעוין במהרש"א).

2. גם אם המלוה מחזיר עתה ללווה "כסף" ולא "גריי", כתבו הרמב"ן והרשב"א, שמחזיר זוו ורבע. ויתכן לומר שמחלוקת אביי ורבא היא, שלאביי, הגריי החמישי הוא בכלל ההוזלה, ולרבא הגריי החמישי הגיע ע"י הזו שחייב לו בריבית קצוצה. וצריך לומר, שבאופן שחייב זוו

אחד בריבית, ומחזיר זוו ורבע בתורת ריבית בדמים, כ"ד מוצאין ממנו רק זוו אחד מדין ריבית קצוצה, ואילו התוספות של רבע הזו היא ריבית מאוחרת, שאין מוצאין אותה בדיינים, ורק באופן שהחזיר בשוה כסף, והוסיף קצת, הכל מתייחס לזו שחייב בריבית.

3. מכאן למדו הרמב"ן והריטב"א שהמלוה קונה

כי **מפקינן מיניה**, כאשר באים הדיינים להוציא את הריבית מהמלוה, על שגר בחצר הלווה בחינם בתורת ריבית, **תריסר זוזי מפקינן מיניה**. מוציאים ממנו שנים עשר זוזים, אף על פי ששכירות החצר שוה רק עשר זוזים, כיון שכאן נקבע המחיר בין הלווה למלוה בשנים עשר זוזים. וזהו שויתו של הבית לגבי המלוה. על כן מוציאים ממנו שנים עשר זוז(6).

אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא: ולימא ליה, יאמר המלוה ללוה: **כי אנרא הכי**, הסיבה שהסכמתי לגור בחצרך לפי ערך שכירות גבוה של שנים עשר זוז, אף על פי שמחיר השכירות של החצר שוה רק עשרה זוזים, היא משום דהוה קא משתרשי לי, שנהייתי מהרווח של הריבית על ידי שקבלתי ממך מגורים בחינם, כתשלום ריבית, ולכן הייתי מוכן לגור במחיר הגבוה שקבעת לי, שהוא מעל המחיר הרגיל.

אבל **השתא, דלא משתרשי לי**, עכשיו שמוציאים ממני את כל הנאתי, וחייב אני לשלם לך את דמי השכירות, **כדאגרי כולי עלמא הוא דאגראנא**, לא שוים לי המגורים בחצרך אלא במחיר הרגיל, שהוא עשרה זוזים, ואין אני חייב להחזיר לך אלא עשרה זוזים.

שהמלוה כבר קנה את הגלימא עצמה לו עצמו, והוא חייב להחזיר רק את שוויה הממוני, ארבעה זוזים.

רבא אמר: גלימא מפקינן מיניה. את הגלימא עצמה מוציאים מהמלוה.(4)

ומקשינן: **מאי טעמא?** הרי כבר קנאה המלוה לעצמו, ורק חוב כספי מוטל עליו להשיב!?

ומתריצין: **כי חיכי דלא לימרו, גלימא דמכסי וקאי**, שלא יאמרו אנשים עליו: הבגד שלובש המלוה, הוא **גלימא דרביתא**(5).

אמר רבא: האי מאן דמוסיק תריסר זוזי דריביתא בחבריה, היה נושה בחבירו תריסר זוזים ריבית, **ואגר ליה**, והשכיר הלווה למלוה, **הצר, דמתגרא בעשרה, ואגריה ניהליה בתריסר**.

השכיר הלווה למלוה את חצרו [שבאופן רגיל משכירים אותה בעשרה זוזים], במחיר של שנים עשר זוז, ולא לקח ממנו כסף תמורת ההשכרה, אלא היו המגורים של המלווה בחינם, בתורת תשלום הריבית של הלווה, בסך שנים עשר זוזים, לפי מחיר ההשכרה הגבוה שהסכימו ביניהם.

הגלימא, היא שלא ישאר אצל המלוה הגלימא שקיבל בריבית שלא יאמרו שלובש בגד של ריבית אך אם ירצה המלוה למוכרה לאחר יכול למוכרה ולהחזיר ללוה דמים.

6. כתב הפרישה סי' קס"א סקט"ו שכל הדין שחייב להחזיר י"ב זוזים הוא רק באופן של חצר שאי אפשר להחזיר את החפץ שקיבל בתורת

את הריבית הקצוצה שניתנה לו, ואינו מחוייב להחזיר אלא דמים.

4. החו"ד כתב שאם הוולה הגלימא, מחזיר לו את הגלימא, ומוסיף דמים להשלימה לשווי שהיתה שוה בשעת נתינת הריבית.

5. הכנה"ג כתב שעיקר מה שצריך להחזיא את

ותירץ לו רבינא: משום דאמר ליה הלווה למלוה: סברת וקבלת! כיון שהסכמת לגור בחצרי חנינ עבור שנים עשר הזוזים של ריבית שהיית נושה בי, הרי קיבלת מחיר זה עבורך כתשלום של שנים עשר זוזים, וכיון שהם ריבית, עליך להשיב לי את כולם.

מתניתין:

מרבין על השכר ואין מרבין על המכר, כלומר, מותר לשוכר בית לשלם למשכיר, שכר יותר גבוה מהראוי, בעבור שממתין לו בתשלומי השכירות. אך אסור לקונה בית או שדה, לשלם עבורם תשלום גבוה יותר מהראוי, עבור שממתין לו בתשלומי המכר, מהטעם שיתבאר בגמרא.

ומפרשת המשנה, כיצד מרבין על השכר:

השכיר לו את הצרו, ואמר לו המשכיר לשוכר: אם מעכשיו אתה נותן לי את כל דמי השכירות של שנה שלימה, הרי הוא לך בעשר סלעים לשנה.

ואם אתה רוצה לשלם דמי שכירות של חודש בחודש, בסוף כל חודש⁽¹⁾, תשלם לי

סלע לחודש, ובסוף הכל תשלם עבור שכירות של שנה י"ב סלעים.

מותר, לשלם בסוף כל חודש, ובכך לשלם י"ב סלעים לשנה. כי מה שמשלם באופן זה, יותר מאילו היה משלם הכל בתחילת השכירות, אינו שכר עבור המתנת המעות, כי השווי האמיתי הוא י"ב סלעים לשנה, אלא שאם משלם את כל דמי השכירות בתחילת השכירות, המשכיר מוזיל לו את גובה דמי השכירות.

וכיצד אין מרבין על המכר:

מכר לו את שדהו⁽²⁾, ואמר לו: אם מעכשיו אתה נותן לי את דמי השדה, הרי היא שלך באלף זוז.

ואם אתה רוצה לאחר את התשלום, עד לגורן, כלומר, שאמתין לך עד זמן עשיית הגרנות⁽³⁾, אני מוכר לך אותה בשנים עשר מנה, שהם אלף ומאתיים זוז.

אסור לשלם בזמן עשיית הגרנות י"ב מנה, כי השווי האמיתי הוא אלף זוז, וכשמשלם בזמן הגורן, משלם יותר משום שכר המתנת המעות, וזה אסור משום ריבית. ובגמרא

חודש ולא בסוף השנה.

2. הרמב"ן במלחמות מבאר למה המשנה נקטה כאן שדה, ולא נקטה חצר כמו ברישא. (עיין הערה 18).

3. ספר התרומות מבאר שהמשנה נקטה "לגורן", כאדם האומר, בעת אסיפת פירותיך שיהיו לך מעות מצויין, תפרעני. וכן כתב התפארת ישראל על המשניות. (ועיין בהערה 15 עוד טעם).

ריבית, כמו שכירות, שאי אפשר להחזיר אלא דמים. אבל אם קיבל חפץ, ועודנו בעין, יכול להחזיר את החפץ עצמו. אבל הט"ז סק"י והחור"ד חולקים על הפרישה, וסוברים שגם לגבי חפץ הנמצא בעין, אומרים שהמלוה סבר וקיבל, וקנאו בתורת שוה י"ב זוזים, אף על פי שאינו שוה אלא עשרה זוזים, ולכן חייב להחזיר י"ב זוזים, ולא מספיק שיחזיר החפץ.

1. תוספות לקמן בדף עג: ד"ה נטר, מוכיחים מכאן, שהיה מנהגם ליתן השכירות בסוף כל

יתבאר טעם החילוק בין שכירות למכר.

גמרא:

והוינן בה: **מאי שנא רישא**, האומרת שהשווי האמיתי של שכירות בית, הוא הסכום שמשלמים כאשר משלמים בסוף כל חודש, **ומאי שנא סיפא**, האומרת, שבתשלום עבור מכר, השווי האמיתי הוא הסכום שמשלמים כשמשלמים מיד בזמן המכר.

רבה ורב יוסף, דאמרי תרווייהו לבאר את המשנה:

שכירות, אינה משתלמת אלא בסוף. כלומר, מן הדין, הזמן שהשוכר צריך לשלם את דמי השכירות, הוא בסוף השימוש.

והאי משכיר, כיון דלא מטא זמניה למיגבא,

שעדיין לא הגיע הזמן לגבות את דמי השכירות לפני שהתגורר השוכר בבית, הרי מה שאומר לו, שאם ישלם בסוף כל חודש יהיה השכר י"ב סלעים לשנה, **לאו אגרי נטר ליה**.

אלא **משווא הוא דהכי שויא**. כך שוה השכר של שכירות בית. **והאי דקאמר ליה, אם מעבשיו אתה נותן לי את כל דמי השכירות, הרי הוא לך בעשר סלעים לשנה, אוזולי הוא דקא מוזיל גביה, מהשווי האמיתי**⁽⁴⁾.

סיפא, כיון דזבניני נינחו, מן הדין בעי למישקל דמי מעבשיו.

הלכך, זה שכמשלם בזמן הגרנות משלם י"ב מנה, אגרי נטר ליה הוא, ואסור⁽⁵⁾.

אמר רבא, דקו כה רבנן דקדקו חכמים בהא מילתא, למצוא מקור למה ששינונו, שכירות

גם לזה, והוא מוזיל למלוה את דמי השכירות. ובמשנה לעיל בדף סד: כתוב המלוה את חברו, לא ישכור ממנו בפחות? ומתמצים: שאפילו ששכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, כשנותן לו את המעות למפרע, אינם מעות הלואה אלא דינם כתשלומי מקח. והטעם כי יש שני אופנים לשלם שכירות, (א) לשלם בעד ההשתמשות בחצר, ובזה שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף. (ב) אפשר גם לשלם בעד קניית הזכות להשתמש, כמו בלוקח מקח שתריך שזכה במקחו מתחייב לשלם. ובזה לא מתחייב לשלם עבור השימוש בדבר השכור כי בשלו הוא משתמש. וכשמקדים למשכיר את דמי השכירות, הוא קונה בזה מיד זכות השתמשות בחצר, והמעות שנותן הם תשלומי קנינו ולא הלואה.

5. הרמב"ן כותב שגם במכר יש אופן שמותר,

4. הבית יוסף בסימן קע"ו כותב בשם תלמידי הרשב"א שגם בשכירות יש אופן שאסור, אם השכיר לו חצרו, עבור שיתן לו מיד י' סלעים, והשוכר החזיק בחצר וקנאה. ואחר כך אומר לו המשכיר אני אמתין לך המעות, ותתן לי בסוף כל חודש, סלע אחד. זה אסור כי השוכר משלם יותר מדמי השכירות, בשביל המתנת המעות.

האחרונים וקובץ הערות עמ"ס יבמות סימן נג ס"ק ט', וקהילות יעקב עמ"ס בב"מ סימן מ"ו מקשים, לפי המבואר בגמרא, שהשווי האמיתי של השכירות, הוא י"ב סלעים לשנה, ואם משום בתחילת השכירות עשר סלעים לשנה הוא מוזיל לו. קשה להיפך, מדוע מותר להקדים המעות ולשלם רק עשר סלעים לשנה, הרי כיון ששכירות אינה משתלמת אלא לבסוף הכסף שהשוכר נותן למשכיר בתחילת השכירות זה הלואה עד אחרי השימוש, נמצא שהמשכיר הוא

אינה משתלמת אלא לבסוף.

ואוקמוה והסמיכוהו אקרא, על דבר הכתוב בעבד עברי, [ויקרא כה גג] **"כשכיר שנה בשנה"**.

מזה שכתוב "שנה בשנה" משמע שכירות של שנה זו, אינה משתלמת אלא בשנה אחרת, כלומר, שנה זו, שכרה ישולם בשנה שאחריה.

שנינו במשנה: **ואם לגורן בשנים עשר מנה אסור**.

אמר רב נחמן: טרשא שרי, כלומר: מותר למכור סחורה ביותר מדמיה, בשביל שהלוקח משלם לאחר זמן. פירוש המילה "טרשא" הוא "גובה", כמו שנקראו סלעים גבוהים "טרשים". ועל שם שהוא מעלה את הערך קוראו רב נחמן "טרשא"⁶.

אם מכר שדהו ב"ב מנה, וסיכמו שיפרע לו לאחר זמן, והלוקח החזיק בשדה וקנאה, מותר למוכר לומר אחר כך ללוקח אם תפרע לי מי דלא אקח ממך אלא י' מנה, כי אין מכר זה משתלם אלא לבסוף, וזה שאומר לו אם תפרע מיד לא אקח ממך אלא י' מנה, הוא מוזיל לו, וזה מותר. וכן פוסק השו"ע בסימן קע"ג סעיף ג. המחנה אפרים בסימן ל"א אומר שבמשנה מדובר שהחצר והשדה אין שומתם ידועה, אבל אם ידוע שזה שוה י"ב מנה, אפילו אם אומר לו, אם מעכשיו אתה נותן לי הרי היא שלך באלף וזו ואם לגורן ב"ב מנה, מותר. כי אין כאן אגר נטר, שהרי מה שאומר לו אם מעכשיו באלף וזו הוא מוזיל לו. וכן לענין שכירות אם ידוע שהשווי הוא עשר סלעים לשנה, והמשכיר אומר לשוכר אם תשלם הכל עכשיו, אני משכיר לך בעשר סלעים, ואם תשלם בסוף כל חודש תתן לי סלע לחודש, אסור לתת סלע בסוף כל חודש, כי נמצא כאילו השכיר לו בעשר סלעים, ומה שנותן לו אחר כך סלע לחודש זה בשכר המתנת המעות. ומוכיח כן מדברי הרמב"ם בהלכות מלוה ולוה פרק ח' הלכה א', שכותב את הדין של המשנה, שאסור להרבות על המכר. וכותב שאם עשה כן, כשיתבענו בדין אינו חייב ליתן לו אלא מה שהיה שוה בשעת המכר. מזה שלא כותב אינו חייב ליתן לו אלא מאה כמו שכותב בדין שאחרי זה "ואינו נותן לו אלא תשעים",

משמע שאם זה נמכר בשוק במאה ועשרים צריך לתת לו מאה ועשרים. וכותב המחנ"א שהב"י מביא בשם מהריק"ו לא כך. המשנה למלך (על דברי הרמב"ם הנזכר) חולק על המחנ"א ואומר שאפילו אם אם היה שוה מאה ועשרים, ואמר לו אם מעכשיו במאה ואם לאחר זמן במאה ועשרים, אסור לו ליקח מאה ועשרים, כי כשמפרש אם מעכשיו בפחות זה המחיר של השדה, ואם משלם לאחר זמן יותר, התוספת זה שכר המתנת המעות. בגליון רעק"א על המל"מ כותב שכן מפורש ברמב"ן במלחמות בסוגיותנו, וז"ל הרמב"ן, דמתניתין מילתא פסיקא קתני, ואפילו שויא נמי מהשתא שנים עשר מנה אסור, ובין ברישא בין בסיפא מילתא פסיקא תנן, בין דשויה דמים דקצין השתא, בין דשויה בדמים דלקמיה, רישא לעולם מותר וסיפא לעולם אסור עכ"ל בספר נתיבות שלום (לגר"ש גלבר שליט"א, עמוד תכ"ב) כותב, שאולי לא אסר הרמב"ן אלא בקרקעות, שאין להן מחיר קצוב כלל כמוש"כ הרמב"ן לעיל, ובזה כל מחיר שהמוכר יקבע למזומן, יוגדר כמחיר הקרקע. והמחיר הגבוה יותר זה תוספת משום אגר נטר, אבל מטלטלין שיש להם מחיר ידוע בשוק, והמוכר נותן הנחה ממחיר זה למזומן, יש לומר שמותר.

6. כך מפרש המאירי, וספר התרומות (ש' מו,

בשנים עשר מנה, זה שכר המתנת המעות. ולכן אסור⁽⁷⁾.

הכא, בדין שאמר רב נחמן, לא קץ ליה. לא אמר לו אם תשלם עכשיו הרי הוא שלך בפחות⁽⁸⁾, ולכן לא ניכר שהוא נוטל שכר המתנת המעות, כי אפשר לומר שהוא מוכר ביוקר⁽⁹⁾.

איתביה רמי בר חמא לרב נחמן, ואמרי לה רב עוקבא בר חמא לרב נחמן, ממה שכתוב במשנה: ואם לגורן בשנים עשר מנה אסור. מפורש במשנה, שאסור לייקר את מחיר השדה בשביל שהלוקח מאחר את התשלום! ומתצינין: **אמר ליה, התם במשנה, קץ ליה, שאם תשלם עכשיו הרי היא שלך בפחות, ובוזו ניכר כי מה שאומר לו אם לגורן**

נשמעת, שאולי לא יוקר השער. וזה פירוש המילה "טרשא" (כמוש"כ בהערה 12). ולשיטתם, ב"לא קץ", מותר אפילו כשמפרש אם מעכשיו בפחות. וב"קץ" אסור אפילו כשלא מפרש אם מעכשיו בפחות. וכן דעת הרמב"ן, ומקשה על שיטתו ממשנתינו, שכתוב אם מעכשיו אתה נותן לי הרי היא שלך באלף זוז ואם לגורן ב"ב מנה אסור. למה כתוב שאמר לו אם מעכשיו בפחות, הרי מדובר בקץ לגורן ב"ב מנה, ובוזו אפילו שלא אמר אם מעכשיו בפחות, אסור? ומתוך: שבקרקע גם הוא סובר שאם לא אמר אם מעכשיו בפחות, אפילו שקץ ליה, מותר. כי אין לו שער ואין דמיו קצובין, ואם לא אמר לו אם מעכשיו בפחות זה לא נראה כאגר נטר, ומותר. ובחידושים כתוב עוד תירוץ: אגב שכתוב ברישא של המשנה אם מעכשיו בפחות, כתוב גם בסיפא אם מעכשיו בפחות.

9. יסוד הדבר מבואר היטב בחידושי רעק"א לדרך סד:

הרמב"ן בחידושי אומר, שלדברי רש"י, רב נחמן מתיר לומר לזמן פלוני בכך וכך, רק כששער אותו זמן הוא ביוקר והתנאי שהוא מתנה עמו הוא השער של אותו זמן ברוב השנים, ולכן זה לא נראה כאגר נטר. אבל במלחמות כתוב, שלדעת רש"י אפילו אם מתייקר כך רק במיעוט השנים מותר, כי יתכן שזה יתייקר וישוה כך, ולכן זה לא נראה כאגר

ח"ד, אות ל'). הרמב"ן בחידושו ובמלחמות כותב שפירוש המילה "טרשא" הוא חרש, וכונת רב נחמן שריבית חרשת ואינה נשמעת מותרת. ולכן אומר שלא יתכן פירוש רש"י, כי לפירושו הריבית נשמעת. (עיין הערה 14) אמנם הריטב"א אומר שגם לפירוש רש"י, הריבית לא נשמעת, כי המוכר לא פיר אם מעכשיו בפחות, ולא ניכר הריבית.

7. תוספות בע"ב ד"ה והילכתא, ולעיל בדרך סג: ד"ה ואמר, אומרים שגם דבר שיש לו שער קבוע בשוק, והמוכר אומר ללוקח אם תשלם לאחר זמן תשלם יותר ממחיר השוק, אסור, כי ניכר שזה אגר נטר, וזה בכלל "קץ ליה". ורב נחמן מתיר רק בדבר שאין שומתו ידועה כגון פרה וטלית.

8. כך מפרש רש"י, ותוס' בע"ב ד"ה והילכתא, ותוספות לעיל בדרך סג: ד"ה ואמר, אבל הרמב"ן בחידושים ובמלחמות, אומר, שהגאונים מפרשים אחרת את תירוץ הגמרא, וכך מפרשים – במשנה כתוב שהמוכר קץ אם תשלם לאחר זמן תשלם לי י"ב מנה, וזה אסור. ורב נחמן מדבר כשאמר לו, אם תשלם לאחר זמן, תשלם לי כמו שהיה שוין בעת שתפרעיני דמיהן, ולא קץ כמה, אלא בין יוקר בין זל וזה פירוש "לא קץ ליה". וזה מותר אפילו אם בזמן שקבעו לפרעון דרך הדבר להתייקר, כי הריבית לא

מאי טעמא? — **שכראי, לא פסיד.** אני יכול להצניעו עד חודש ניסן, מבלי שיתקלקל, ולמוכרו בזמן היוקר.

וגם אם הלוקח היה משלם מיד, לא הייתי מוכר לו בשער של עכשיו⁽¹¹⁾ בשביל להשתמש עכשיו בדמים, כי זוזי, לא

אמר רב פפא: טרשא דידי שרי. כלומר, אף על פי שרב נחמן אמר שבקץ ליה אסור למכור סחורה ביותר מדמיה בשביל המתנת המעות, לי כן מותר למכור שכר תמרים בחודש תשרי, שזה זמן הזול, ולקבוע ללוקח שישלם לי בחודש ניסן, כשער של ניסן, שזה זמן היוקר, אפילו שבתשרי יוצא השער בזול, ויציאת השער זה כקץ ליה⁽¹⁰⁾.

ולהרויח בדבר, והם מוכרים מעט מעט, ומרויחים ברוב הפעמים. [הב"י מביא תוספת: ולא עוד אלא שעל הרוב, הם פורעים מדמי הסחורה עצמה שמקבלים, כשמוכרים אותה] אבל אלו שלוקחין ביוקר למוכרם לאלתר בפחות, לכו"ע אסור. בשו"ת חתמ"ס, יו"ד, תשובה קל"ז (מובא בפתחי תשובה) מבאר שכונת הריטב"א לאפוקי מי שאינו תגר באותה סחורה, ומתחילה לוקח בהקפה כדי למכור מיד בבת אחת בזול כדי להמציא לו מעות. בזה אסור. כי מכיון שודאי יש לו הפס דמזה, ניכר שמשלם ביוקר בשביל שכר המתנת המעות.

ברשב"א ובנמוק"י כתוב, שחכמים הקילו "בטרשא" כדי שלא תנעול דלת בפני לוקחין ומוכרין, ואיסור תורה אין בזה כי זה דרך מקח וממכר. בספר התרומות כתוב כע"ז, וז"ל אקילו בה רבנן היכא דלא קץ, משום תקנת השוק, ששניהם רוצים בהקפה.

10. כן מפרש הרשב"א לשיטת רש"י. (ועיין הערה 13).

11. כן כתב המהר"ם שיף, וכן משמע מלשון רש"י בד"ה זיל בתר דידהו, שכותב "דאילו הוה להו זוזי, הוה שכיח להו שיכרא טובא כשער של עכשיו". משמע שרב פפא לא היה מוזיל אפילו אם ישלמו לו מיד. אבל תוספות בע"ב דיבור המתחיל והלכתא אומרים שרב פפא מדבר

נטר, ספר התרומות מביא בשם הרמב"ן, כמו שכתב בחידושים שרק אם זה השער ברוב השנים מותר. ומוסיף, שלפי זה מובן, למה המשנה נקטה "ואם לגורן ב"ב מנה" ולא כתוב ואם לאחר זמן ב"ב מנה? כי במשנה כתוב שאמר לו אם מעכשיו בפחות, ומשמע שאם לא אמר את זה יש את ההיתר של רב נחמן. (כמבואר ברמב"ן, שמקשה מזה על שיטתו) ולדברי הרמב"ן צריך לומר, שבזמן שקבעו לתשלום, הקרקעות יקרות. ובגמרא בב"ק דף ז: כתוב שבחודש ניסן שזה זמן עשיית הגרנות הקרקעות יקרות. לכן התנא נוקט "לגורן", כדי לומר לנו שבזמן שקבעו לתשלום הקרקעות יקרות. ואפילו הכי, כשאמר אם מעכשיו בפחות, אסור. כעין זה כותב הטור בסימן קעג. וזה לשונו, ונראה שאפילו אינו מפרש בהדיא, אין היתר אלא במעלהו מעט, אבל אם מעלהו הרבה עד שניכר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו, הוה ליה כמפרש, ואסור. השו"ע בסעיף א' מביא את דברי הטור בשם יש אומרים, וכתוב בביאור הגר"א באות ד' שהמקור לזה הוא דברי הרמב"ן הנ"ל, מבואר שגם לדברי הרמב"ן מותר להעלות מעט. אמנם מדברי רעק"א בחידושו לשו"ע משמע שזה ב' שיטות, כי מביא את דברי הרמב"ן על תחילת דברי השו"ע.

הריטב"א כותב בשם מורו, חידוש בשיטת רש"י. (והב"י מביאו כבדק הבית) שרב נחמן מתיר רק במי שמוכר לחנוני או לתגרים, למכור

צריכנא.

זיל בתר דידהו, הלוקחים.

וזה שאני נותן ללוקח את השכר עכשיו, (12) **אנא הוא דקא עבידנא מילתא גבי לוקח.** כלומר, אני עושה לו טובה, כי הוא ביקש ממני, ולא שאני רוצה למכור עכשיו. ולכן אין כאן שכר המתנת המעות.

דאילו הוה לחו זוזי מזומנים, הוה שקלי ממוכרים אחרים, **כי השתא,** בשער הזול. **השתא,** דלית לחו זוזי מזומנים, שקלי **ביוקרא דלקמיה.** וממילא הם משלמים יותר בגלל המתנת המעות, וזה ריבית.

אמר ליה רב ששת בריה דרב אידי לרב פפא: מאי חזי מר, מה ראית, **דקא אזלת בתר דידך,** להתחשב רק בצד שלך, ולכן אתה אומר מכיון שאתה רוצה למכור את השכר בחודש ניסן כשער של ניסן, אין כאן שכר המתנת המעות.

ומביאה הגמרא מעשה ברב חמא, שנתן סחורה לאנשים במקום הזול כדי שיוליכוהו למקום היוקר, וימכרו שם את הסחורה בשבילו ביוקר, ואחריות הדרך על רב חמא. ואת הדמים שיקבלו עבור הסחורה הוא מלווה להם, והם קונים בזה שם סחורה,

אפילו כשקץ ליה אם תשלם עכשיו אני יתן לך בפחות. ולשיטתם "זוזי לא צריכנא", הכוונה שאני לא דחוק למכור עכשיו (ועיין הערה 18).

12. כך מפרש הרשב"א לשיטת רש"י. אבל לשיטת תוספות שרב פפא מדבר אפילו כשקץ ליה אם מעכשיו בפחות, אפשר לפרש את הגמרא כמו שמפרשים בעל המאור והרמב"ן בחידושים, שזה שאנו נותן לו ברירה ואומר אם מעכשיו אתה נותן לי הרי היא לך כשער הזול, טובה היא שאני עושה עמו, ולא שאני דחוק למכור עכשיו. כן כתב המהר"ם שיף.

לשיטת תוספות ההיתר של רב פפא, הרבה יותר מחודש מלשיטת רש"י. וטעם ההיתר לשיטת תוספות, כי על ידי שרצונו למכור את השכר רק בניסן, כשמוכר עכשיו בשער של ניסן לא ניכר שיש כאן שכר המתנת המעות. ואפשר להוסיף מה שכותב המאירי, וזה לשונו, הרי היא לך ביי"ב כשער של ניסן ולפרוע לאותו זמן גם כן, כאלו אינו מוכרה עד לאותו זמן.

הרמב"ן במלחמות והרשב"א מקשים על שיטת תוספות איך רב פפא יפרש את המשנה,

שכתוב בסיפא "מכר לו את שדהו ואמר לו אם מעכשיו באלף זוז, ואם לגורן ביי"ב מנה אסור". והרי קרקע לא נפסדת, "זוזי לא צריך" כי המשנה נשנית לכל אדם ואפילו לעשיר כ"א בן חרום, ולמה אסור?

הרמב"ן מוסיף, שלכן התנא של המשנה שינה לשונו בסיפא וכתב "מכר לו את שדהו" ולא כתב חצרו כמו ברישא, להשמיענו איסור אפילו בדבר שלא פסיד. עוד מקשה הרמב"ן שמסתימת המשנה משמע שהדין הוא בכל גוני ואפילו שהשדה שוה עכשיו י"ב מנה, ולרב פפא למה זה אסור? אבל לשיטת רש"י זה לא קשה כי בטרשא דרב פפא אין שני מחירים. ואולי אפשר ליישב את שיטת תוספות, שרב פפא מתיר בקץ ליה אם מעכשיו בפחו, רק כשאומר אם תשלם בניסן, תשלם לי כשער של ניסן שבזה כשמשלם בניסן נראה לאנשים שהמכירה נעשית בניסן כמוש"כ המאירי, (מובא לעיל) אבל אם קובע לו מחיר מסוים, זה גרע וגם רב פפא מודה שאסור. ולכן במשנה שאומר לו ואם לגורן ביי"ב מנה, אסור, אפילו שברוב השנים הקרקעות יקרות בזמן הגורן. ונראה שגם הרמב"ן ירד

ומביאים לכאן ומשתכרים בזה.

אמר רב חמא: טרשא דידי, ודאי שרי.

כלומר, אפילו שרב נחמן אומר ש"קץ ליה, אסור", וכאן זה כקץ ליה, כי במקום זה יצא השער בזול, והוא פסק עמהם שישלמו לו כפי השער במקום היוקר, (13) בכל זאת מותר, היות שאחריות הדרך נשארה על רב חמא, (14) והם רק היו שליחים שלו למכור עבורו את הסחורה, וממילא הדמים שהם מקבלים עבור הסחורה, במקום היוקר, הם של רב חמא. ואת זה הם לווים ממנו, ופורעים לו.

מאי טעמא מותר? הרי יש כאן ריבית, כי הם טורחים עבור רב חמא להוליך סחורתו למקום היוקר ולמוכרה בשבילו בשכר

ההלואה, והרי זה דומה למי שאומר לחבירו הולך חבילתי למקום פלוני או עשה עמי מלאכה בשבילי שאלוך, שאסור.

מפרש רב חמא: **ניחא להו** להוליך סחורה, דליקו [שעומדת] **ברשותי**, כי על ידי זה יוצא עליהם שם שהם מוליכים סחורתו של רב חמא, שהוא אדם חשוב.

ועל ידי זה, **דכל היכא דקא אזלי**, גם בחזרה שהם מוליכים סחורה שלהם, **שבקי להו מיכסא** [לא גובים מהם מכס] מפני חשיבותו של רב חמא.

ועוד טובה יש להם, **שנקוט להו שוקא**. כלומר, גם בחזרה, שהם מוליכים סחורה שלהם, מכריזין שאין אדם רשאי למכור סחורתו עד שימכרו הם (15). וממילא הם

לחילוק זה ולכן מקדים לקושיא שרב פפא מדבר כשאמר לו אם בניסן בכך וכך, דומיא דרב נחמן. ובאמת בחידושים הרמב"ן לא מקשה את זה, ואולי הטעם כי שם כותב שבטרשא דרב פפא כולם מפרשים שנותן לו כשער של זמן התשלום בין יוקר בין זול. וכן כותב רש"י בד"ה טרשא דידי שרי.

לעיל (הערה 14) הובא שיטת הגאונים שרב נחמן מתיר אפילו כשאומר לו אם מעכשיו בפחות, ומה שכתוב בגמרא "הכא לא קץ ליה", פירושו, שלא אמר לו אם בניסן בכך וכך, אלא אם בניסן תשלם לי כפי השער של ניסן, ולשיטתם גם רב פפא מדבר כשאמר לו אם מעכשיו כשער של עכשיו ואם בניסן כשער של ניסן ולא אמר בכך וכך, ורב פפא אומר שאפילו אם נחלוק על רב נחמן שהתיר בכל טרשא שלא קץ ליה, הטרשא שלי מותרת. וכותב הרשב"א שלשיטתם צריך לגרוס ברב פפא טרשא דידי ודאי שרי.

13. תוספות בע"ב ד"ה והלכתא אומרים שאפילו אם קץ בהדיא אם מעכשיו בפחות, מותר.

14. כך שיטת רש"י ותוספות, אבל בעל המאור חולק, וסובר שאילו אחריות הדרך היתה על רב חמא, לא היה צריך לטעם של ניחא להו דליקו ברשותי וכו'. אלא מדובר שאחריות הדרך על הלוקחים ומה שכתוב בגמ' ניחא להו דליקו ברשותי, הכונה שיקרא שמי על זה, כי ע"י זה לא גובים מהם מכס. וכן דעת הרשב"א. הרמב"ן במלחמות מקשה ע"ז שאם כן ריבית גמורה הוא, ואין להם תקנה במכס אלא אם כן עולה המכס כנגד מה שנותנין לו יתר מכדי דמיהן, ולא משמע שמדובר דוקא בכה"ג?

15. בטור ובשו"ע כתוב, שבשביל להתיר מספיק הטעם "שבבקי להו מיכסא" ולא צריך שיהיה גם "נקוט להו שוקא". והב"י מסתפק אם הוא

מתניתין:

מכר לו את השדה, ונתן לו הלוקח מקצת דמים, ואמר לו המוכר ללוקח בשעת המקח, אימתי שתרצה הבא את יתר המעות וטול את השדה שלך שקנית ממני.

אסור לעשות כך, מפני שכל זמן שלא שילם את יתר המעות, יש באכילת הפירות איסור ריבית. ובגמרא מפרש למי הן אסורין.

הלוחו על שדהו, כלומר, היתה השדה של הלוח משכון על החוב, ואמר לו המלוה: אם אי אתה נותן לי את מה שהלוייתך מכאן ועד שלש שנים, הרי השדה הממושכנת בידי היא שלי, בשביל פירעון החוב.

הדין הוא שהרי הוא שלו. וכך היה ביתוס בן זונין עושה על פי חכמים⁽⁴⁾.

טורחים בשביל עצמם ולא בשביל רב חמא בשכר ההלוואה, ולכן מותר⁽¹⁶⁾.

סו-ב והלכתא כרב חמא, שאומר באופן הנזכר למעלה שאין איסור ריבית⁽¹⁾.

והלכתא כרבי אלעזר, שאומר ריבית קצוצה יוצאה בדיינין⁽²⁾.

והלכתא כרבי ינאי, דאמר מה לי הן ומה לי דמיהן, וכמו שבפוסק על הפירות כשער של עכשיו ונתייקרו מותר למוכר לתת לו את הפירות שפסקו עליהם, כך מותר למוכר לתת לו את דמי הפירות, שלא כשיטת רב, שסובר אסור למוכר לתת ללוקח את דמי הפירות, כי כשהוא נותן לו לאחר זמן כסף יותר ממה שקיבל ממנו, זה נראה כריבית⁽³⁾.

הדין "לנקוט להו שוקא" לחור.

3. לעיל בדף סג.

16. הרמב"ן במלחמות כותב, שאם מוליך הסחורה יגיד לרב חמא אני ישלם לך כפי השער של מקום היוקר, ואם אוכל להרויח יותר בטרחי ועמלי, זה יהיה שלי, בזה מותר אפילו אם לא שבקי ליה מיכסא. כי הוא טורח לעצמו שמא ירויח, ולא בשכר ההלוואה. והוא הדין אם רב חמא יתן לו שכר עמלו בהליכה. וכן כותבים תוספות בדף עג ד"ה ברשות מוכר, ועיין בט"ז סימן קע"ג ס"ק כ"ד.

4. לכאורה תמוה, מה המשנה משמיעה לנו בזה לענין ריבית? מבאר הפני יהושע שהחידוש הוא שבעצם התנאי אין איסור ריבית, אפילו שהשדה שוה יותר מההלוואה, והלוח מוזיל לו את שווי השדה. והטעם שאין בזה איסור ריבית יבואר לקמן. אבל מה שכתוב במשנה "הרי היא שלו" יש בזה חידוש, שלא נאמר "אסמכתא לא קניא", כמבואר בגמרא בדף סו.

בגמרא בדף סו. מבואר שהשדה שוה יותר מהדמים שהלוהו, ואם הלוח לא יפרע עד ג' שנים, מוכר למלוה את השדה בכול מקשים הראשונים למה אין במכירת השדה איסור ריבית, הרי הלוח מוכר למלוה את השדה בכול בשביל שהלוהו. וזה דומה למה שכתוב בבביתא שהגמרא מביאה להלן שאם המלוה אומר ללוח לכשתרצה למכרם לא תמכרם אלא לי בדמים

1. תוספות בד"ה והלכתא אומרים שכונת הגמרא לאפוקי את רב פפא שאין הלכה כמותו, אבל אין כונת הגמ' לאפוקי גם את רב נחמן. אלא הלכה כרב נחמן. אבל הגאונים סוברים שכונת הגמרא לאפוקי גם את רב נחמן.

2. לעיל בדף סא.: